

ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς προόδου τῶν ἐθνῶν παρατηρήθη καὶ παρὰ πλείστων περιέργως συνεζητήθη τὸ ἐξῆς λίαν ἀξιοσημεῖωτον φαινόμενον. Πάντες δηλ. οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ τεχνῖται, ὅσοι τὰ μάλιστα διήνεγκαν εἰς τε τὸ πνεῦμα καὶ τὰς γνώσεις, ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ καθ' ὠρισμένους αἰῶνας ἀνεφάνησαν καὶ τινες τῶν αἰώνων λίαν πρὸς τοῦτο ἄγονοι ἐδείχθησαν, εἰς ἄλλους δὲ τοῦναντίον ἐξαισίαν ἢ φύσιν δημιουργικὴν ἀνέπτυξε δύναμιν καὶ ἀφθονώτατα τὸ πνεῦμα καὶ τὰ ἴδια αὐτῆς δῶρα διεσκόρπισε. Τοῦ δὲ φαινομένου τούτου διαφόρους ἠθέλησαν νὰ δώσωσι λόγους. Καὶ τινες μὲν οὐχὶ ἀπιθάνως ἀπέδωσαν τὴν αἰτίαν εἰς τὸ εἶδος τῆς Κυβερνήσεως καὶ εἰς τὰ ἥθη, τουτέστι εἰς τὴν ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων γινομένην ἐνθάρρυνσιν καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους τῶν διαπρεψάντων ἀνδρῶν ἀμιλλαν. Ἄλλοι δὲ μὴ ἀρνεσθέντες εἰς ταῦτα ἄλλους ἀνεζήτησαν λόγους εἰς τὸ κλῆμα, τὸν ἀέρα καὶ ἄλλας φυσικὰς αἰτίας. Ἄλλ' ὅπως δῆποτε τοῦτο εἶνε βέβαιον, ὅτι αἰῶνές τινες μᾶλλον εὐνοήθησαν ἄλλων, καὶ πολὺ πλείότερα πνευματικὰ προϊόντα παρήγαγον.

Τέσσαρας ἀριθμοῦσιν οἱ σοφοὶ τοιαύτους αἰῶνας. Πρῶτος μὲν εἶνε ὁ τῆς Ἑλλάδος, περιλαμβάνων τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, καθ' ὃ ἤκμασεν Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης, Ξενοφῶν, Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Δημοσθένης, Αἰσχίνης, Λυσίας, Ἰσοκράτης, Πίνδαρος, Αἰσχύλος, Εὐριπίδης, Σοφοκλῆς, Ἀριστοφάνης, Μένανδρος, Ἀνακρέων, Θεόκριτος, Λύσιππος, Ἀπελλῆς, Φειδίας, Πραξιτέλης κλπ. δεῦτερον δὲ ὁ τῶν Ῥωμαίων τοὺς χρόνους τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Αὐγούστου περιλαμβάνων καθ' ὃν ἤκμασεν Κάτουλος, Λουκρέτιος, Ταρέντιος, Βιργίλιος, Ὀράτιος, Τύβουλλος, Προπέρτιος, Ὀβιδίος, Φαίδρος, Καῖσαρ, Κικέρων, Τίτος Λίβιος, Σαλλούστιος, Οὐάρρων καὶ Βιτρούβιος· ὁ δὲ τρίτος εἶνε ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν ἐπὶ τῶν παπῶν Ἰουλίου Β' καὶ Λέοντος Γ' καθ' οὓς ἐφάνησαν Ἀρίστος, Τάσος Σανναζάρ, Vida, Machiaveli, Ghicciardini, Davila, Ἐρασμος, Παῦλος, Ἰώβ, Μιχαήλ, Ἀγγελος, Ραφαήλ καὶ Τιτιανὸς κλπ. Ὁ δὲ τέταρτος περιλαμβάνει τοὺς χρόνους Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' καὶ τῆς βασιλείας ἐν Ἀγγλίᾳ Ἄννης, καθ' οὓς ἐν μὲν τῇ Γαλλίᾳ ἤκμασαν Κορνήλιος, Ρακίνας, Δερήτζ, Μολιέρος, Βουαλῶ, Λαφονταίν, Ρουσσῶ, Βοσσουέτος, Φενελὼν, Βουρδαλῶ, Πασκάλης, Μαλεβράγχιος, Μασίλλων, Λαβρουϋέρ, Βάυλας, Φοντενέλλος καὶ Βερτώ, ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ Δρῦδεν Πῶπ, Ἀδδισον, Ἐρίορ Σούφτ, Πάρνελλ, Κόγγρεβ, Ὁτουαῖϋ, Yong, Rowe, Atherbury, Raelingbroke, Tilloitron, Temple, Boyle, Locke, Newton, Clarke.

Τούτους δὲ θέλοντες νὰ παραβάλωσι, διακρίνουσιν εἰς ἀρχαίους καὶ νεω-

τέρους· καὶ ἀρχαίους μὲν ἀποκαλοῦσι πάντας ὅσοι ἤκμασαν κατὰ τὰς δύο πρώτας περιόδους Ἑλλήνας καὶ Ῥωμαίους, περιλαμβανομένων καὶ τινων ἀρχαιοτέρων καὶ μάλιστα τοῦ Ὀμήρου· νεωτέρους δὲ πάντας ὅσοι ἤκμασαν κατὰ τὰς δύο τελευταίας, μηδ' αὐτῶν τῶν συγχρόνων ἐξαιρουμένων. Ἀλλὰ παραλληλισμὸς ἀμφοτέρων τῶν συγγραφέων τούτων ἀτελὴς μόνον καὶ σκοτεινὸς δύναται νὰ γείνη· διότι ἀναφέρεται εἰς εἶδη συγγραμμάτων καὶ διανοητικῶν προϊόντων πολλὴν ἐχόντων διαφοράν. Συνήθως οἱ ἀγαπῶντες τοιοῦτον παραλληλισμὸν περιορίζουσιν αὐτὸν εἰς δύο ἢ τρεῖς συγγραφεῖς τοὺς διασημοτάτους εἰς ἕκαστον εἶδος. Οὕτως ἡ ὑπεροχὴ τῶν πρώτων πρὸς τοὺς ἐτέρους σφοδρότατα ἄλλοτε ἐν Γαλλίᾳ συνεζητήθη, καὶ ὁ μὲν Βουαλὼ καὶ ἡ Κυρία Δοσιέ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων, ὁ δὲ Ηερῶλτος καὶ Λαμώτης ὑπὲρ τῶν νεωτέρων· ἀλλ' ἑκάτεροι προήχθησαν εἰς ὑπερβολάς. Ἔτι καὶ νῦν οἱ σοφοὶ καὶ κριτικοὶ διαφόρως ἔχουσι. Διὸ ἡμεῖς, ὀλίγας μόνον σκέψεις μετὰ λόγου καὶ ἀμερολήπτως ἐνταῦθα ἐπάγοντες, νομίζω ὅτι ἱκανῶς θέλομεν διαφωτίσει τὸ μέγα τοῦτο ζήτημα. Ἄν τις τῶν συγχρόνων ἡμῶν ἀνελάμβανε νὰ δυσφημήσῃ τοὺς ἐνδόξους τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, διίσχυριζόμενος ὅτι ὁ μὲν Ὀμηρος καὶ Βιργίλιος εἶνε ἐκ τῶν μετρίων ποιητῶν, ὁ δὲ Δημοσθένης καὶ Κικέρων ταπεινοὶ ῥήτορες, πρὸς τοῦτον μετὰ θάρρους ἠθέλομεν εἰπεῖ ὅτι ἦτε ἀνακάλυψις καὶ αὐτοὶ πολὺ βραδέως ἤλθον. Ἡ φήμη τῶν μεγάλων τούτων ἀνδρῶν ἐτέθη ἐπὶ βάσεως τοσοῦτον ἐδραίας, ἣν οὐδεὶς συλλογισμὸς δύναται νὰ κλωνίσῃ· διότι στηρίζεται ἐπὶ τοῦ θαυμασμοῦ ὅλων καὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν αἰώνων. Καὶ περιέχουσι μὲν τὰ συγγράμματα αὐτῶν ἀτελείας τινάς· ἀλλὰ ποῖα ἔργα ἐξήλθον τέλεια ἐξ ἀνθρωπίνης χειρός; Ἄν δέ τις ἤθελε προσβάλλει τὴν δόξαν αὐτῶν ὡς ἀδικον καὶ ψευδῆ, ἠθέλομεν ἀντιτάξαι αὐτῷ τὸν ἐξῆς συλλογισμὸν ἰσοδυναμοῦντα πρὸς ἀπόδειξιν. Πρέπει νὰ ἔχῃ ἀδικον διότι ἔχει κατ' αὐτοῦ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Διότι ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἔργα τῆς τε ῥητορικῆς καὶ ποιήσεως ὡς πρὸς τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ εἰς τίνα πρέπει νὰ ἀποταθῶμεν; τίνος γνώμην νὰ παραδεχθῶμεν, ποῖον κῦρος, ἢ εἰς τίνα κρίσιν νὰ ἐπαναπαυθῶμεν; τίνες θὰ εἶνε οἱ κριταί, ἂν μὴ, ὡς ἔφθην εἰπὼν, ἡ συμπάθεια καὶ ἡ γενικὴ πάντων ἐπιδοκιμασία; Ἀλλὰ ἡ κοινὴ γνώμη ἱκανῶς ἐξεδηλώθη· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀνευ προκαταλήψεως καθ' ὅλους τοὺς χρόνους καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς πεπολιτισμένοις ἐκήρυξαν τὴν ἑαυτῶν γνώμην, καὶ τούτων τὰς ψήφους πάσας ἔλαβον οἱ ἐνδοξοὶ τῆς ἀρχαιότητος συγγραφεῖς. Τοῦ δὲ δικαστηρίου τούτου ἡ ψήφος εἶνε ἀνέκκλητος.

Κατὰ δὲ τὰ νοήματα καὶ τοὺς συλλογισμοὺς οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ διάγωσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον πλανώμενοι· ἢ ἄλλαι σκέψεις ἀκριβέστεραι θὰ ἀντικαταστήσωσι τὰς πρώτας. Ἐπιστημονικὴ δέ τις ἀλήθεια βασιζομένη ἐπὶ τῶν νῦν γνωστῶν καὶ πειραμάτων δύναται ν' ἀνασκευασθῇ αὖριον δι' ἄλλης εὐρυτέρας ἐπιστήμης, διὰ ἀκριβεστέρων δηλ. γνώσεων καὶ καλλιτέρων πειραμάτων. Ἐντεῦθεν οὔτε ἡ μεγάλη ἀρχαιότης, οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀπαδῶν εἶνε ἱκανὰ νὰ δώσωσι κῦρος εἰς οἷονδήποτε φιλοσοφικόν σύ-

στημα. Πρὸς τούτοις εἶνε φυσικῶς ὀρθὸν νὰ σκεφθῶμεν ὅτι ὁ κόσμος γερᾶσκων, ἂν μὴ γίνηται σοφώτερος, ἀποβαίνει τοῦλάχιστον πολυμαθέστερος· ὅθεν καὶ ἂν ὑποτεθῇ βέβαιον πότερος ὁ Ἀριστοτέλης ἢ ὁ Νεύτων ἦτο μεγαλοφυέστερος, εἶνε τοῦλάχιστον βέβαιον ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ δευτέρου ὑπερέχει τῆς τοῦ πρώτου· διότι ὁ Νεύτων ὠφελήθη ὑπὸ νεωτέρων ἀνακαλύψεων, ἃς ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐγίνωσκεν. Ἀλλὰ πάνυ διαφόρως δύνανται οἱ αὐτοὶ νὰ κριθῶσιν ὡς πρὸς τὴν φιλοκαλίαν. Τὸ καλὸν δὲν συνδέεται οὐδαμῶς μετὰ τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης ἢ μετὰ τῆς ἐκτάσεως τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων. Τὸ πᾶν εἶν' ἐν τῷ αἰσθήματι. Καὶ μάτην ἤθελέ τις ἐπανορθώσει τὰς πλάνας ἃς οἱ ἄνθρωποι διαπράττουσι πρὸς τὸ καλόν, ὡς τὰς ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ· διότι τὸ κοινὸν συναίσθημα εἶνε συγχρόνως καὶ φυσικόν, καὶ ἀληθὺς διὰ τοῦτο μόνον φυσικόν. Ἡ φήμη λοιπὸν τῆς Ἰλιάδος καὶ Αἰνείαδος τεθεμελίωται ἐπὶ βάσεων στερεῶν, ἐδραιωθείσα ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ποιημάτων τούτων. Οὐχ ἦτον ἀνέρχεται καὶ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος, καίτοι πάντες ἀσχολοῦνται πολεμοῦντες τὴν φιλοσοφίαν αὐτῶν.

Εἶνε δὲ γελοῖον τὸ παρά τινων λεχθὲν ὅτι ἡ δόξα τῶν ῥητόρων καὶ ποιητῶν τῆς ἀρχαιότητος εἰς μόνον τὸ κῦρος, τὴν σχολαστικότητα καὶ τὰς προλήψεις τὰς ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα διὰ τῆς διδασκαλίας μεταδοθείσας ὀφείλεται. Διότι εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι οἱ συγγραφεῖς οὗτοι δίδονται εἰς τὰς χεῖρας ἡμῶν ἐν τοῖς σχολείοις καὶ τοῖς γυμνασίοις, καὶ ἀπὸ τῆς τρυφερωτάτης ἡλικίας ὑπὲρ αὐτῶν διατιθέμεθα. Ἀλλὰ πῶς κατεκράτησαν τῶν σχολείων καὶ τῶν γυμνασίων; Δὲν εἶνε ἄρα γε δι' ἣν εἶχον παρὰ τοῖς συγχρόνοις ὑπόληψιν; διότι ἡ Ἑλληνικὴ καὶ Λατινικὴ γλῶσσα δὲν ἦσαν πάντοτε νεκραὶ, ὁ δὲ Ὅμηρος, Βιργίλιος, Ὀράτιος ἐθεωρήθησαν παρομοίως ὅπως θεωροῦμεν τοὺς συγχρόνους ἡμεῖς νῦν. Δὲν ὀφείλουσι λοιπὸν τὴν φήμην αὐτῶν οἱ ἐνδοξοὶ συγγραφεῖς εἰς τοὺς σχολιαστὰς καὶ τὰ Πανεπιστήμια. Ἐγένοντο διάσημοι (Classique) διὰ τὸν θαυμασμόν, ὃν εἶχαν ἐμπνεύσει εἰς τοὺς νοσημονεστάτους τοῦ αἰῶνος καὶ τῆς πατρίδος αὐτῶν κριτάς. Ἐπὶ Περικλέους ὁ Ὅμηρος οὐ μόνον ἦτο τὸ πρῶτον τῶν παίδων ἀνάγνωσμα, ἀλλὰ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τὸ ἐντρύφημα· ὡσαύτως καὶ παρὰ Ῥωμαίοις ἐπὶ Δομητιανοῦ ὁ Βιργίλιος καὶ ὁ Ὀράτιος ὡς ὑπόδειγμα ὑπεβάλλοντο τοῖς νέοις (Juvenal Sat. VII, 226). Κατὰ δὲ τὴν γενικὴν ταύτην ἀρχὴν, ἀφοῦ ἡ φήμη τῶν ἐνδόξων τῆς ἀρχαιότητος συγγραφέων ἀνέρχεται μέχρι τοῦ αἰῶνος ἐκάστου αὐτῶν, ἀφοῦ οὐδέποτε διεφιλονεικίθη, ἀλλὰ μάλιστα οὕτω γενικῶς διαδέδοται παρὰ πᾶσι τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς, θαρρούντως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ μεγάλη αὐτῶν φήμη οὐδόλως εἶνε ἀδικος, ἀλλὰ τούναντίον στηρίζεται ἀδιάσειστος ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς ἀξίας τῶν συγγραφέων τούτων.

Πλὴν ὅμως φυλαχθῶμεν ἀπὸ τοῦ γενικοῦ καὶ παντελῶς τυφλοῦ πρὸς τοὺς ἀρχαίους θαυμασμοῦ. Διότι οἵανδήποτε ὑπεροχὴν καὶ ἂν ἀποδώσωμεν εἰς τῶν ἀρχαίων τὸ πνεῦμα οἱ νεώτεροι ὑπερβάλλουσι πολὺ ἐκείνων εἰς ἀπάσας τὰς τέχνας, ἐν αἷς ἡ πρόοδος τῶν γνώσεων ἐπαισθητῶς ἐπα-

νήργησεν. Ὁ κόσμος δύναται κατὰ τινας σχέσεις νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅστις κερδίζει τι σὺν τῇ ἡλικίᾳ πάντοτε. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι αἱ πρόοδοι αὐτοῦ δὲν συμβαδίζουν μετὰ τῶν αἰώνων, μακραὶ δὲ περίοδοι εἰς μεγίστην κατεβυθίσθησαν ληθαργίαν· ἀλλ' ὅσας ἀφυπνεῖται, πάντοτε ἐγνώρισε νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τῶν ἀνακαλύψεων τῶν ἀρχαιοτέρων. Καὶ κατὰ τινας χρόνους ἀνεφάνησαν εὐφυεῖς νόες, ἔχοντες τὸ ὄωρον τοῦ τε τελειοποιεῖν καὶ εὐρίσκειν. Καὶ ὁ κοινὸς τῶν ἀνθρώπων ἔχων ἤδη συνηγμένην ὕλην θέλει προσδεύσει πλειότερον εἰς τὴν ἐπιστήμην ἢ ὅσον ἤθελε δυνηθῇ καὶ τὸ ἐξοχώτατον τῶν πνευμάτων ἀνευ τῶν ὑπαρχουσῶν γνώσεων. Ὡσαύτως εἰς τὴν φυσιολογίαν καὶ τὴν ἀστρονομίαν καὶ χημίαν, αἵτινες βάσιν ἔχουσι τὰς γνώσεις καὶ τὴν πείραν οἱ νεώτεροι ἀδιαφιλονέκητον ὑπεροχὴν ἔχουσι. Καὶ παράγομαι μάλιστα νὰ παραδεχθῶ ὅτι εἰς καθαρῶς διανοητικὰ ἀντικείμενα οἱ νεώτεροι ἐν πολλοῖς εἶνε ἀκριδέστεροι τῶν ἀρχαίων, ἴσως διότι τὰ γράμματα γενικώτερον καλλιεργούμενα, ἀνέπτυξαν καὶ, ἢν' οὕτως εἴπω, ὥξυναν τὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Πρὸς τοῦτοις δὲν δύναται τις ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἡ κοινωνικὴ πρόοδος οὐκ ὀλίγα βοηθεῖ ἡμᾶς κρίνοντας καλλιτεχνήματα καὶ καλλιλογικὰ ἔργα· διότι εἶνε βέβαιον καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν π. χ. ὅτι οὐδὲν ἐν Εὐρώπῃ ἔθνος ὑπάρχει μὴ ἔχον πλειότερας πολιτικὰς γνώσεις παρὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους, καὶ δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν κάλλιον νῦν τὴν φύσιν τοῦ πολιτεύματος, καὶ κάλλιον διοράται ἐν ὅλῳ ἢ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας· διότι εἶδομεν σχεδὸν αὐτὸ καθ' ὅλα τὰ εἶδη διὰ πολυαρίθμων ἐπαναστάσεων. Αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις μεγάλως ἠῤῥησαν. Πλειότεροι δὲ λαοὶ ἐπολιτίσθησαν καὶ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας κατέστησαν εὐκολώτερα καὶ ταχύτερα· διὰ δὲ τῆς πείρας προσεγένετο μείζων βεβαιότης. Ταῦτα πάντα εἶνε μεγάλα πλεονεκτήματα εἰς τοὺς ἱστορικοὺς, ἀρ' ὧν καὶ ὠφελήθησαν. Καὶ πάλιν ὠφελήθημεν μὲν ἀναντιρρήτως ἀπὸ τῶν ποιητικῶν ἀιστουργημάτων περὶ τε τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν κανονικότητα· ὠφελήθημεν ἀπὸ τῶν καλλωνῶν τῆς δραματικῆς τῶν ἀρχαίων ποιήσεως, ἀλλὰ δὲν δύναται τις ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἐν τῇ νεωτέρᾳ οἱ χαρακτηῖρες οὐχ ἥττον εἶνε ποικίλοι, αἱ περιπλοκαὶ ἐπιτυχέστεραι καὶ τὸ πιθανόν καὶ πρέπον τακτικώτερον ἐφυλάχθη.

Τοιαῦτα κατ' ἐμὲ εἶναι τὰ τῶν νεωτέρων προσόντα εἰς ὧν δυνάμεθα νὰ διαφιλονεκήσωμεν τὴν ὑπεροχὴν, ἀλλὰ δὲν προβαίνουσι πολὺ ὅσον τις κατὰ πρῶτον ἤθελε νομίσει· διότι ἡ πνευματικὴ ἰσχὺς ἡ ἐνυπάρχουσα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, μάλιστα εἰς τὴν φιλοκαλίαν, ὑπερβάλλει πᾶσαν ἐντεχνον τελειότητα ὑπὸ τῶν πλειότερων παραγομένην γνώσεων. Ἀλλ' ἐπανερχομαι εἰς τὴν σύγκρισιν τῆς ἡλικίας τοῦ κόσμου πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου λέγων ὅτι, ἐὰν ὁ κόσμος γηράσκων ἀπέκτησε πλειότερας γνώσεις καὶ πείραν, τὸ πνεῦμα τοῦναντίον ἀνέπτυξεν ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ πλειότεραν ἰσχύϊν, ὁρμὴν καὶ ἐνθουσιασμόν. Ἡ δὲ διαφορὰ αὕτη μάλιστα χαρακτηρίζει τοὺς ἀρχαίους ποιητάς, ῥήτορας καὶ ἱστορικοὺς πρὸς τοὺς νεωτέρους παραβαλλομένους. Παρ' ἐκείνοις μὲν εὐρίσκομεν μείζονα ἀντίληψιν, ἀληθε-

στέραν ἀπλότητα καὶ φυσικωτέραν φαντασίαν· παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις μεγαλειτέραν μὲν τέχνην καὶ ἀκρίβειαν, ἀλλὰ πολὺ μεγαλειτέραν ἀδυναμίαν. Τῆς γενικῆς ταύτης παρατηρήσεως δύνανται νὰ ὑπάρξωσι καὶ ἐξαιρέσεις τινές· διότι εἰς τὴν ποιητικὴν ἔξαρσιν καὶ τὸ ἰδιοφυές τοῦ πνεύματος ὁ Μίλων καὶ Σακχεσπεῖρος οὐδενὸς τῶν γνωστῶν ποιητῶν ὑποδεέστεροι κρίνονται.

Εὐκαιρον δὲ εἶνε νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι χρόνοι ἐπαρουσίασαν εὐνοϊκὰς τινὰς περιστάσεις εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος. Ἡ διδασκαλία ἦτο τότε σπανιωτέρα καὶ δυσκολώτερον προσεκτᾶτο ἢ σήμερον. Ἡ δὲ δυσκολία αὕτη συνετέλει εἰς βραδυτέραν, ἀλλ' ἀκριβεστέραν μόρφωσιν. Μετὰ πολυχρόνιον ἀκρόασιν ὁ μαθητὴς μόλις προήρχετο ἰδίαν ἐκφέρων γνώμην. Ἡ οἰκειότης καὶ τὸ σέβας πρὸς τε τὸν διδάσκοντα καὶ τὴν διδασκαλίαν ἦσαν ἀπεριόριστα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ δημοσίευσις τῶν ἰδεῶν ἦτο δύσκολος πρὶν δημοσιευθῇ τι εἰς πολλὰς ὑπεβάλλετο διορθώσεις. Ἐντεῦθεν ἡ μεγίστη ἀκρίβεια καὶ τέχνη τῶν ἀρχαίων περὶ τε τὴν λέξιν καὶ τὰς ἐννοίας. Λέγουσιν ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πλάτωνος εὗρέθη ἡ δέλτος ἔχουσα μεταπεποιημένην τὴν ἀρχὴν τῆς πολιτείας. Ἐντεῦθεν διακρίνονται τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων ὅσα ἐπεξεργάσθησαν τῶν ἄλλων· διότι τὰ ἔργα αὐτῶν ἦσαν προωρισμένα εἰς διηγετικὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλ' οὐχὶ ἐφήμερα διαγωνίσματα. Εἰς τοῦτο ἕκαστος συγγραφεὺς ἀπέβλεπεν, ὅσον ἦν αὐτῷ δυνατόν. Πρὸς τοιαύτην δὲ ἐπιμέλειαν καὶ σπουδὴν ἀνάλογον καὶ τὸ δημόσιον ἀπέδιδεν εἰς τὸν συγγραφέα τιμὴν καὶ ὑπόληψιν. Τὰ ἔργα τοῦ Προδότου ἀπεκάλεσαν Μούσας καὶ γενναίως τὸν συγγραφέα οἱ Ἀθηναῖοι ἀντήμειψαν. Τοῦτ' αὐτὸ βλέπομεν πρὸς ἄλλους πραττόμενον. Εἰς μνήμην τῆς Μούσης τοῦ Εὐριπίδου οἱ ἐχθροὶ ἐχαρίσθησαν τοῖς Ἀθηναίοις πολιορκουμένοις, καὶ εἰς τοὺς αἰχμαλώτους αὐτῶν ἀπέδωσαν ἐλευθερίαν οἱ Συρακούσιοι χάριν τῶν ᾠδῶν αὐτοῦ τούτου. Διὰ τὴν τελειότητα ἦν ἐπεδίωκον οἱ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ἐτύγγανον καὶ τοῦ προσήκοντος παρὰ τῶν συγχρόνων ἐπαίνου. Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν πῶς ἔχει τὸ πρᾶγμα νῦν; Ἡ τέχνη τοῦ γράφειν θεωρεῖται ὡς δῶρον κοινόν καὶ κατὰ τὸν ποιητὴν.

Ὅλοι σοφοὶ καὶ ἄσοφοι συγγράφομεν βιβλία. (Ὁράτ. Β. ἐπισ. α, 117.)

Διὰ δὲ τὴν ταχύτητα καὶ εὐκολίαν ἀμελέστερον παρ' ἐκείνους γράφομεν, καὶ ἀποφεύγομεν νὰ στενεχωρηθῶμεν· εἰς δὲ τὴν τελειότητα ἐλαχίστην ἀποδίδομεν σπουδαιότητα. Παρ' ἡμῖν οἱ ἀναγνώσται τῶν καλῶν βιβλίων εἶνε ὀλίγιστοι· οἱ πάντες δὲ μετ' εὐχαριστήσεως ἀναγινώσκουσιν ἐφήμερα τινα καὶ ταῦτα εὐτράπελα. Δοξάζοντες δὲ ἢ μᾶλλον προφασιζόμενοι ὅτι τὰ γράμματα, ἡ ἀνάγνωσις καὶ τῶν ὠφελίμων ἰδεῶν ἡ ἀπόκτησις εἶνε μόνον διὰ τοὺς ὀλίγους τοὺς περὶ ταῦτα ἰδία ἀσχολουμένους, οὐ μόνον ἡμεῖς ἀποφεύγομεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς παισὶν ἡμῶν τὴν αὐτὴν μεταδίδομεν κλίσειν καὶ διάθεσιν. Ἐνεκα δὲ τῶν ὀλίγων ἀναγνωστῶν καὶ τῆς φαινομένης ἀποστροφῆς πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πλείστων, ὀλίγιστα καὶ τὰ

καλὰ συγγράμματα· διότι οὐδεμία τῶν κόπων τῶν συγγραφέων ἀμοιβή· ἢ διότι, ὡς συνήθως λέγομεν, ἡ ἐργασία οὐ μόνον τιμὴν ἐλαχίστην ἀπονέμει, ἀλλ' οὐδὲ τρέφει τὸν κοπιῶντα. Οἱ πλεῖστοι γράφοντες παρ' ἡμῖν εἶναι ἢ μεταφρασταὶ ἐπιτυχεῖς ἢ ἀνεπιτυχεῖς μυθιστοριῶν μηδ' αὐτῶν τῶν αἰσχροτάτων ἐξαιρουμένων, ἢ βιβλιοπῶλαι καὶ προσήκοντες τῇ τέχνῃ τούτοις, οἵτινες ἐπλημμύρισαν τὸ ἔθνος ἡμῶν γραμματικῶν καὶ ἄλλων μικρῶν βιβλιαρίων δι' ὧν καταγεμίζουσι τοὺς σάκκους τῶν μικρῶν παίδων, ἐκκενοῦντες τὰ οὐχὶ πλούσια τῶν ἐνδεῶν γονέων βαλάντια. Ἀλλὰ πλὴν τούτου ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα γενικώτερον. Ἡ τυπογραφία ἐπολλαπλασίασε τὰ βιβλία καὶ κατέστησε τοῖς πᾶσι κοινὰ οὐδὲν δὲ κώλυμα παρουσιάζεται εἰς τὰς σπουδὰς ἡμῶν. Ἐντεῦθεν πλεῖστοι καὶ τῶν μετρίων ἀποπειρῶνται μέγιστα, ἀλλ' ἐλάχιστοι δύνανται νὰ ὑψωθῶσιν ὑπεράνω τοῦ πλήθους. Τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι δὲν λογίζεται κλίσις εἰς τὴν οἱ εὖ πρὸς αὐτὰ πεφυκότες ἐπιδίδονται, ἀλλ' ἐπάγγελμα καὶ πορισμὸς τὸ πλεῖστον. Τὴν πληθὺν τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἄλλων μέσων ἴσως οὐχὶ ἀδίκως θεωρεῖ τῶν νεωτέρων τις ὡς αἰτίαν τῆς καταπτώσεως, τοῦ νεωτέρου πνεύματος καὶ συντελοῦσαν εἰς ἐξασθένησιν μᾶλλον ἢ εἰς ἐνίσχυσιν τῶν πνευματικῶν προϊόντων. « Εἶναι πολὺ πιθανόν, λέγει, ὅτι ὀλιγώτερον ἐκ τούτου κερδίζομεν ἢ στερούμεθα· διότι τὸ πνεῦμα ἀκολουθοῦν τὰ ἴχνη τῶν ἄλλων ἐξασθενεῖ. Ὀλιγώτεραι γνώσεις ἀνήκουσιν ἡμῖν, διότι εὐχαριστοῦμεθα εἰς τὰς τῶν προγενεστέρων. Οὕτως ὁ μεταφραστὴς οὐδέποτε γίνεται ποιητὴς, ὥσπερ οἱ μεριμνῶντες περὶ τῶν ἄλλων μᾶλλον ἢ περὶ τοῦ ἰδίου ἑαυτῶν ἔργου μένουσι πτωχοί. Τίς θὰ μοὶ εἴπῃ, (προσθέτει ὁ αὐτός) ὅτι ἡ σπουδὴ δὲν σβύει τὸ ἐφευρετικὸν πνεῦμα ἀνδρὸς εὐφυῶς ἔχοντος πρὸς τοῦτο· ἢ ὅτι τὸ βάρος καὶ ὁ ἀριθμὸς τοσούτων ἰδεῶν καὶ ξένων γνώσεων δὲν καταπνίγει ἐν ἡμῖν τὴν δύναμιν τοῦ σκέπτεσθαι, ὅπως ὑπὸ σωρὸν ξύλων ἐκλείπει ὁ σπινθὴρ ὅστις ἔμελλε νὰ παράγῃ ζωηράν φλόγα; Μᾶλλον τῆς γυμναστικῆς ἢ θερμότης ἢ τῶν ἐνδυμάτων δίδει ἰσχύϊν εἰς τὸ πνεῦμα ὅπως καὶ εἰς τὸ σῶμα. Συνεχῶς μάλιστα ἡ ὑπερβολικὴ θερμότης πολὺ μεγάλην λαμβάνουσα ἐντασιν ἐκνευροῖ καὶ τὴν ἰσχυράν σωματικὴν εὐεξίαν. »

Οἷαδὲποτε ἂν εἶνε ἡ αἰτία, πάντοτε εἶνε βέβαιον ὅτι μόνον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εὐρίσκομεν τὰ καλλίτερα ὑποδείγματα εἰς πάντα τοῦ λόγου τὰ εἶδη. Καὶ περιέχουσι μὲν καὶ οἱ νεώτεροι εἰς τινὰ μέρη τῆς φιλοσοφίας ἀκριβεστέρας γνώσεις καὶ εὐρυτέρας θεωρίας καὶ δύνανται ὡσαύτως εἰς τινὰ εἶδη καλλιλογικῶν ἔργων νὰ χρησιμεύσωσιν ἡμῖν ὑπόδειγμα τοῦ καθαρῶς καὶ ἀκριβῶς γράφειν· ἀλλὰ τὸ πρωτότυπον, ἡ δύναμις καὶ τὸ θάρρος εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν, ἰδέαι μεγάλαι καὶ εὐφυεῖς, παρὰ μόνοις τοῖς ἀρχαίοις ἀνευρίσκονται. Ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει π. χ. ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Βιργίλιος εἶνε πολὺ ἀνώτεροι τῶν ἀνταγωνιστῶν των, καὶ δὲν ἔχομεν ῥήτορας οἷος ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Κικέρων· ἐν δὲ τῇ ἱστορίᾳ πλὴν τινῶν ἐλαττωμάτων δὲν διατάζω νὰ εἴπω ὅτι οὐδεμία ἱστορία νεωτέρα εἶνε τοσοῦτον χαρίεσσα καὶ σκηνογραφικὴ, τοσοῦτον παθητικὴ καὶ πλήρης ἐνδιαφέροντος, ὅσον ἡ τοῦ Ἡροδότου, Θουκυδίδου, Ξενοφῶντος, Τίτου Λιβίου, Τακίτου καὶ Σαλλουστί-

ου. Τὰ δράματα τῶν νεωτέρων προάγουσι κάλλιον παρὰ τὰ ἀρχαῖα, ἀλλ' εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὰ συναισθήματα οὐδὲν ἔχομεν ὅμοιον τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου. Εἰς οὐδεμίαν τῶν κωμωδιῶν ἡμῶν ὁ διάλογος εἶνε ἀκριδέστερος, ἐπιχαριτώτερος καὶ χαριεστέρας ἀπλότητος ἢ ἐν τῷ Ταρεντίῳ. Δὲν ἔχομεν ἐλεγείας ἀξίας νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὰς τοῦ Τιβούλου οὐδὲ βουκολικὴν ποίησιν πρὸς τὴν τοῦ Θεοκρίτου. Εἰς δὲ τὴν λυρικήν ποίησιν ὁ Ὅρατιος εἶναι ἀπαράμιλλος.

Τὸ ὄνομα τοῦ Ὁρατίου δὲν εἶνε δυνατόν νὰ λεχθῇ ἄνευ ἐπαίνων. Ἡ περίεργος εὐτυχία, κατὰ τὴν ἐπιτυχὴ τοῦ Πेत्रωνίου ἔκφρασιν, ἡ γλυκύτης, ἡ χάρις, τὸ ἐν ταῖς ψαῖς αὐτοῦ ἐνδεϊκνύμενον πνεῦμα, ἡ βαθεῖα τοῦ κόσμου γνῶσις, αἱ θαυμάσιαι ιδέαι, καὶ ἡ εὐχέρεια καὶ φυσικότης ἡ χαρακτηρίζουσα τὰς σατύρας καὶ ἐπιστολάς του, πάντα ταῦτα συντελοῦσιν ἵνα τὸν κατατάξωσιν ἐν τοῖς ὀλίγοις συγγραφεῦσιν, οὓς οὐδέποτε τις ἀποκάμνει ἀναγινώσκων. Καὶ ἂν τὰ συγγράμματα τῶν συγχρόνων του ἐξέλιπον, μόνος αὐτὸς ἤθελεν ἐξαρκέσαι νὰ μᾶς ἐμποιήσῃ μεγάλην ὑπόληψιν περὶ τῆς φιλοκαλίας καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ μεγάλου αἰῶνος τοῦ Αὐγούστου. Ἐπιτραπήτω μοι λοιπὸν νὰ συστήσω θερμῶς τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων πρὸς πάντας ὅσοι θέλουσι νὰ μορφώσωσι τὴν φιλοκαλίαν καὶ νὰ θρέψωσι τὸ πνεῦμα αὐτῶν.

Ἑλλήνων τὰ πρωτότυπα νυχθημερόν μελέτα.

Ὁ μὴ εἰδὼς καλῶς τοὺς ἀρχαίους δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ πεπαιδευμένος· διότι στερεῖται τῶν πολυτιμοτέρων πηγῶν ὅσαι προσφέρονται εἰς τὸ λέγειν καὶ γράφειν.

Καὶ δύναται τις νὰ θεωρήσῃ ἀφιλόκαλον ἐκεῖνον ὅστις δὲν θέλγεται ἀναγινώσκων οὓς ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ οἱ λαοὶ ἐθαύμασαν καὶ μάλιστα πέπεισμαι ὅτι δύναται τις νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ἀκμῆς ἢ παρακμῆς τῆς φιλοκαλίας καὶ τοῦ πνεύματος ἔθνους τινὸς ἀπὸ τοῦ θαυμασμοῦ ἢ τῆς περιφρονήσεως πρὸς τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαιότητος· διότι, μόνον ἀμαθεῖς καὶ ἐπιπόλαιοι ἄνθρωποι δὲν δύνανται νὰ ἐκτιμήσωσι τὴν ἀξίαν αὐτῶν.

Προσεκτέον πάλιν μήπως ἀποδίδοντες δίκαιον πρὸς τὴν ἀρχαιότητα θαυμασμόν, ἀποκτήσωμεν γελοῖαν μὲν πρὸς πάντα τὰ τῶν νεωτέρων περιττόνησιν, τυφλὸν δὲ σεβασμόν πρὸς πᾶν Ἑλληνιστὴ ἢ Λατινιστὴ γεγραμμένον. Μόνον σχολαστικότης δύναται νὰ παραφέρῃ τινὰ εἰς τοιαύτην ὑπερβολήν.

Πρὸς δὲ τούτοις παρατηρητέον ὅτι ἅπας ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ἐπὶ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων τεθεμελίωται καὶ παρ' αὐτοῦ τρέφεται, ὡς διάφοροι ῥυακες ἀπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πηγῆς· καὶ προσεγγίζουσι τὰ διάφορα Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη πλείστον καὶ ἔζησαν συγγενικὸν βίον, ὅσον καὶ ἂν ἐπολέμησαν, ὅσον καὶ ἂν ἀπ' ἀλλήλων διέστησαν. Τὸν βίον αὐτῶν καὶ πάσας τὰς ιδέας συνενώνει ὁ αὐτὸς κορμός, ὅστις δὲν τοὺς ἀφίνει νὰ ἀποχωρισθῶσι· διὸ καὶ ἐναμίλλως πρὸς τὸν πολιτισμόν βαίνουσι καὶ κοινὸν τὸ καλὸν παρὰ πᾶσι νομίζεται. Συνείθισαν λοιπὸν θεωροῦντα καὶ θεωροῦσι τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν καὶ Ῥωμαϊκὸν πολιτισμόν ὡς ἴδιον καὶ πρὸς αὐτὸν πλησιέ-

στερον μὲν ὄντα προάγονται, ἀπωτέρω δὲ ἀποπλανῶνται καὶ μαραίνονται. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία τῆς Εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας, τοῦτο ὁμολογοῦσι σοφοὶ ἄνδρες ὅλων τῶν ἐθνῶν. Ματαία φιλοτιμία καὶ φιλαυτία ὥθησε πολλάκις συγγραφεῖς πολλοὺς νὰ κατεξαναστώσι κατὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν καὶ νὰ πολεμήσωσιν αὐτὴν ὡς βάρος καὶ κλοιὸν ἀφόρητον· ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐμαρτύρησαν τὸ ἐναντίον, καὶ ἄλλοι ἄνδρες ἐκ τῶν αὐτῶν ἐθνῶν ἀπέδειξαν τὸ ἐναντίον, καταφιμώσαντες τοὺς ἀντιπάλους. Ἡ εἰς τὸν μηχανισμόν καὶ τὸν ὕλισμόν ἀποδοθεῖσα κατὰ τὸν αἰῶνα ἡμῶν Εὐρώπη ἐδείξε πῶς, ὕφασιν τινα καὶ ὀλιγωτέραν προθυμίαν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν καὶ Λατινικῶν. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ νὰ συντέμνωσι τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν καὶ νὰ γίνωνται ταχύτερον παραγωγικώτεροι οἱ ἄνθρωποι, ἠθέλησαν νὰ ἐλαττώσωσι ἢ καὶ νὰ παραλείψωσι παντελῶς τὴν σπουδὴν αὐτῶν, μάλιστα τῶν Ἑλληνικῶν. Ἀλλ' ἠπατήθησαν, κακῶς κρίνοντες περὶ τῆς ὠφελείας τούτων. Ἡ σπουδὴ τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ προετοιμάσῃ ἐμπειρικοὺς καὶ μηχανικοὺς, ἀλλὰ νὰ διαπλάσῃ ἦθος καὶ νὰ μορφώσῃ χαρακτῆρα, ῥυθμίζουσα τὸ πνεῦμα πρὸς ὅ,τι καλὸν καὶ τέλειον. Δύναται τις ἐντὸς ὀλίγου χρόνου νὰ μάθῃ πρακτικὰς γνώσεις τινάς, καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὰς ἀμέσως ἐξεληθὼν εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη παιδείσις δὲν εἶνε μόρφωσις ἀληθής· ὁ τοιοῦτος μηχανικός, ἡ ἱατρός, ἡ βιομήχανος οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀπλῶς μηχανὴ ὠρισμένην τινα ἐκτελοῦσα ὑπηρεσίαν, πρὸς οὐδὲν δ' ἕτερον χρησιμεύουσα. Ἡ ἀληθὴς παιδείσις κτᾶται διὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν· ἐν αὐταῖς διαπλάσσεται, οὕτως εἰπεῖν, ἡ πνευματικὴ ἀριστοκρατία, καὶ ἐν αὐταῖς τὸ πνεῦμα ἱκανῶς πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ καλοῦ ἰθὺνόμενον δύναται καὶ νὰ ἡγῆται καὶ νὰ ἐπῇται· δύναται πάσας τὰς ἐν τῷ βίῳ ὁδοὺς ῥαδίως νὰ ὁδεύῃ, προνοοῦν ἐκάστοτε τὰ κρείσσω. Ἡ ἐκτίμησις λοιπὸν τοῦ παρελθόντος Ἑλληνικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου εἶνε ἡ γνώσις τῆς ὁδοῦ, ἣν ὁ πολιτισμὸς ὃν ἀκολουθοῦμεν κατὰ πρῶτον διεχάραξεν· εἶνε τὸ συνέχον τὸ νῆμα τῆς ἀτομικῆς καὶ ἐθνικῆς ἡμῶν ζωῆς, ἐνῶ καὶ δι' αὐτὸ προαγόμεθα. Τὸ παρελθὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶνε θελκτικὸν καὶ τοῦτο παρωθεῖ αὐτὸν πρὸς τὰ πρόσω. Ἡ ἀληθὴς ἐκτίμησις τῆς ἀξίας τῶν παρελθόντων ἔργων εἶνε μέγιστον μάθημα καὶ ἀληθὴς τοῦ μέλλοντος ὁδηγός. Ὁ βίος τῶν προγόνων εἶνε βίος ἴδιος καὶ ἕκαστος τέρπεται ἐξυμνῶν αὐτὸν μᾶλλον ἢ τὰ ἴδια ἑαυτοῦ ἔργα καὶ δι' αὐτοῦ διαπλάσσεται ἐν τῷ παρόντι τὸ μέλλον, ἐν ᾧ δὲν διαστρέφεται ἡ ἀλήθεια. Ἡ δὲ πρεσβυτικὴ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν ἡλικία δύναται γνώσεις καὶ πείραν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ περισσότερον νοῦν ν' ἀναδείξῃ. Καὶ τιμητέα μὲν εἶνε ἡ πρεσβυτικὴ σύνεσις, ἀλλ' ἐλλείπει ἀπ' αὐτῆς ἡ νεανικὴ ἰσχὺς καὶ χάρις. Ἡ σύνεσις τοῦ Νέστορος παρ' Ὀμήρῳ εἶνε ἀνεκτὴ, ἀλλ' ἡ σφριγγῶσα τοῦ Ἀχιλλέως ἰσχὺς ἐπιθυμητὴ καὶ ζηλευτὴ εἰς πάντα. Τοιοῦτος καὶ ὁ βίος τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων. Φαίνεται ὁ νεώτερος πολιτισμὸς κεκτημένος οὐ μακρὰν πρακτικὴν πείραν καὶ γνώσεις καὶ εἰς τὸν πρακτικὸν βίον μᾶλλον ἢ ἄλλοτε ἐπεδόθη. Ἀλλ' αἱ πειραματικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ὁ ὕλισμός δὲν μαρτυροῦσιν

ἄρα καὶ καθ' ὅλου καὶ ἐν μέρει παρακμὴν καὶ γῆρας; ἐὰν δὲ οὕτως ἀφελθῇ ὁ νεώτερος πολιτισμὸς μόνας τὰς ἰδίας κλίσεις καὶ ὁρέξεις ἐπιδιώκων δὲν εἶνε φόβος μὴ ἐν τέλει παρακμᾷ, ὥσπερ κλάδος δένδρου ἀπὸ τοῦ στελέχους ἀποχωρισθείς;

Ἡμεῖς ἐν τῷ παρόντι ζῶντες αἰῶνι καὶ ἐν τῷ νεωτέρῳ πολιτισμῷ δὲν εἶνε δυνατόν ν' ἀποξενωθῶμεν αὐτοῦ, οὐδὲ νὰ ἐνδυθῶμεν παντελῶς ἀρχαῖον ἔνδυμα· ἀλλ' οὐδὲ συμφέρει νὰ εἴμεθα ἐν ἀγνοίᾳ ὅλων τῶν ἀγαθῶν ὅσα ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ πείρα τῶν αἰώνων δεδοκιμασμένα ἔχουσιν· ἀλλὰ πάλιν φυλαχθῶμεν μὴ εἰς ταῦτα μόνον παραδοθέντες ἀπομαλακισθῶμεν καὶ παραιτηθῶμεν πάσης στερραῆς καὶ νεανικῆς τροφῆς δυναμένης νὰ παράσχη ἰσχὺν καὶ τόλμην πρὸς πᾶσαν ὑψηλὴν διανοητικὴν ἐπιχείρησιν. Εἰς ἡμᾶς ἡ σπουδὴ τῶν γλωσσῶν καὶ τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων ἀναγκαιοτάτη ἐπιβάλλεται, οὐ μόνον διότι στενὴ μᾶς συνδέει συγγένεια, ἀλλὰ καὶ διότι εὐκολύνει πᾶσαν ἄλλην σπουδὴν γλωσσῶν καὶ ἐπιστημῶν. Τὸ ἕτερον λοιπὸν διὰ τοῦ ἑτέρου καὶ δι' ἑκατέρων ἀμφοτέρω, τοῦτο εἶνε τὸ ἡμέτερον ὄφελος· ἡ δὲ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ ἐδραίωσις τοῦτο εἶτε ὁ ἀσφαλέστερος καὶ ταχύτερος τοῦ τε ἰδιωτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου ὁδηγός.

Κ. Ε.